

Silvana Vranić

NAČELA IZRADE RJEČNIKA KOSTRENSKOGA GOVORA

prethodno priopćenje

U radu se na temelju mnogome podudarnih leksikografskih polazišta i metodologija primijenjenih u dvama rječnicima čakavskih govora – grobničkoga i novaljskoga, iznose leksikografska načela i postupci kojima će se autori voditi u pisanju Rječnika kostrenskoga govora. Istraživanje je za Rječnik započelo na inicijativu Katedre Čakavskoga sabora Kostrene.

Ključne riječi: kostrenski govor(i), rječnik, leksikografska načela i postupci

Kostrena Sv. Lucija i Kostrena Sv. Barbara u dosadašnjim se dijalektološkim radovima¹ uglavnom percipiraju kao dva dijalektološka punkta (Lukežić 1996, Vranić 2005b, Zubčić 2006), ali se pretežito obrađuju kao jedinstven idiom kada je riječ o pojedinim jezičnim fenomenima, primjerice o naglasnom sustavu ili o morfologiji glagola i pridjeva (Zubčić 2007, Vranić 2016a, Vranić 2016b, Vranić 2017). U svim je radovima utvrđeno da se lucijanski i barbaranski govor najvećma razlikuju opstankom jedne od varijanata glavne sklonidbe imenica ž. r. U govoru Sv. Lucije ovjereni su u G jd., NAV mn. tih imenica nastavci negdašnje palatalne glavne deklinacije ž. r. (-e, npr. G jd., NAV mn. *tvoje žene, tvoje noge*), a u govoru Sv. Barbare nastavci nepalatalne varijante (-i, npr. G jd., NAV mn. *tvoje sestri, tvoje nogi*, ali i *kaplje* A mn.) (Vranić 2005b, Vranić 2007, Zubčić 2007). Usto je zabilježena razlika u manjem broju ikavizama u leksičkim morfemima u barbaranskomu idiomu, a različiti su i pojed-

¹ Istraživanje je za ovaj rad provedeno u okviru potpore Sveučilišta u Rijeci *Prilozi za istraživanje čakavskih dijalekata na području zapadne Hrvatske* voditeljice Silvine Vranić.

ni leksemi. Prema jednoj od podjela čakavskoga narječja, na temelju odraza *jata*, kostrenski govori pripadaju ekavskomu dijalektu, a unutar njega primorskomu poddijalektu (Lukežić 1996, Vranić 2005b). Prema drugomu kriteriju – ovjeri neocirkumfleksa u dvjema kategorijama: u prezentu *e*-tipa glagola (*màhat* : *mâše* 3. l. jd.; *mìcat* : *mîče* 3. l. jd., *kupovàt* : *kupûje* 3. l. jd.) i u određenih pridjeva (*bezobràzan*, *bezobràzna*, *-o* : *bezobrâzni* (*-a*, *-o*); *visòk*, *-a*, *-o* : *visòki* (*-a*, *-o*)), kostrenski su govori dijelom sjeverozapadnih čakavskih govora (s neocirkumfleksom u svim četirima kategorijama prezenta i u jednom tipu određenih pridjeva) (Zubčić 2017: 148).

Osim što su u nekim radovima izneseni podatci o tim govorima kojima se očituju dijelom hijerarhijski viših podsustava ili šireg areala (A. Belić 1912; Lukežić 1996, podatci preuzeti i u Vranić 2005b; Zubčić 2006, 2017), neki su radovi posvećeni upravo pojedinim elementima kostrenskih idioma: naglasnoj tipologiji imenica (Zubčić 2007), odnosu infinitiva i prezenta (Vranić 2016a), naglasnoj tipologiji pridjeva (Vranić 2016b), morfologiji pridjeva (Vranić 2017), sintaktičkim značajkama padeža (Crnić, Nežić 2011), pa i za ovaj rad, cilj kojega je izložiti načela izrade rječnika govora Kostrene, važnoj, leksičkoj razini: analizirane su neke frazeološke potvrde (Vranić 2005a) i romanizmi u leksičkomu polju kuhinje (Spicijarić Paškvan 2016). Upravo zahvaljujući tim radovima, kostrenski su govori jedini među govorima čakavskoga ekavskoga primorskoga poddijalekta barem dijelom opisani na svim jezičnim razinama.

Dio je programa rada Katedre Čakavskoga sabora Kostrena i objavljivanje *Rječnika kostrenskoga govora*. U ovomu tekstu, a i u *Rječniku*, rabić će se taj izraz jer nabrojene razlikovnosti prema mišljenju autorā nisu ključne da se leksiku ne bi pristupilo kao jedinstvenomu sustavu. No, ipak će se, kada su zabilježene riječi ovjerene u govoru Kostrene Sv. Barbare, u tekstu uz njih pisati oznaka SB. Naime, trenutni popis preko 8000 natuknica rezultat je višegodišnjega zapisivanja leksema u prvom redu govora zaselaka Svete Lucije, pa kada uz natuknicu nema posebne oznake, znači da je leksem ovjeren u Kostreni Svetoj Luciji.

Polazišne su natuknice određene prema semantičkim poljima u *Hrvatskom jezičnom atlasu*, zatim dopunjene prikupljenim natuknicama u razgovoru s autohtonim govornicima. Usto, uključene su riječi iz tekstova objavljenih na kostrenskoj čakavštini i koji su procijenjeni jezično autentičnim.

Dodana su im oprimjerenja u kojima se natuknice potvrđuju.² Obrada je prikupljenoga materijala započela unošenjem oblika koji nedostaju u promjenjivih vrsta riječi i provjerom potvrde oblika u oprimjerenjima, a nakon te prve redakcije natuknice će, potrebni oblici i oprimjerenja biti akcentuirani. Leksikografska će se obrada nastaviti preciznim određenjem leksikografskoga ekvivalenta ili definicije na standardnom jeziku, a nakon toga uslijedit će uspostava odnosa među natuknicama (sinonimije, homonimije), obrada frazeološke građe i kolokacija.

Polazišta i metodologija obrade natuknica slijede najvećma polazišta i metodologiju obrade predstavljenu u člancima o grobničkom govoru (Lukežić 1994, Lukežić 1998, Zubčić 1998, Zubčić u Lukežić – Zubčić 2007) i načela izrade rječnika novaljskoga govora Silvane Vranić (Vranić – Oštarić 2016).

Riječ je o istojezičnom, ali nužno i razlikovnom rječniku jer je dijalektni, pa će se unositi i riječi jednaka oblika, ali drukčijeg naglaska u odnosu na standardni jezik (npr. **glavà, rukà**), te jednakih prozodijskih obilježja u polaznom obliku kao u standardu (npr. **môre, bāčva**), a sadržavat će, naravno, i riječi koje nisu zastupljene u standardnom jeziku (npr. **abadāt** ‘primijetiti, mariti, obraćati pozornost’). Cilj kostrenskoga rječnika nije dakle bilježiti samo ono što je različito u odnosu na hrvatski standardni jezik, već i ono što je jednako. Natuknica je pritom bilježena u obliku koji se ovjerava u kostrenskom govoru, a ekvivalent ili definicija pisani su hrvatskim standardnim jezikom. Natuknice se, njihovi oblici, kao i oprimjerenja bilježe fonološkom transkripcijom uobičajenom u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi.

Rječnik će biti potpun u smislu zastupljenosti semantičkih polja, temeljnih, ali i onih specifičnih za kraj kojemu Kostrena pripada (pomorstvo), te u smislu uključivanja riječi koje su aktivne samo u starije generacije i riječi koje su naknadno ušle u sustav. Jednako će, naime, biti zastupljene starije riječi slavenskoga podrijetla i one neslavenskoga podrijetla kada su jedine u govoru (npr. **bālav**, kao i romanizam **balancāna** ‘patlidžan’) te riječi koje su ušle u

■
2 Polazišta je prikupljanja riječi odredila Silvana Vranić. Najveći je broj riječi zabilježila i sve natuknice, kao i oprimjerenja, unijela u računalo Branka Kržik-Longin. Popis su nekih leksema priložili Vjekoslav Bakašun i Igor Stipanović, a na pojedine lekseme upozorili su i drugi članovi Katedre Čakavskoga sabora *Kostrena* te mještani Kostrene Sv. Lucije. Redakturom, akcentuacijom natuknica i oprimjerenja, kao i cjelovitom, u ovom članku predstavljenom, leksikografskom obradom, bavi se Silvana Vranić.

govor zahvaljujući tehnološkom napretku suvremene civilizacije (npr. **televizija, kompjüter**). Cilj dakle nije jezična arheologija, već opis živoga, suvremenoga govora Kostrene u kojem se mogu naći i riječi koje su još uvijek dijelom aktivnoga rječnika starijih govornika premda ih zbog promjene semantičke sfere više i ne rabe (npr. **jacêra** 'ledenica'), dok ih mlađi ni ne prepoznaju ili su dijelom njihova pasivnoga rječnika (ne koriste ih, ali znaju značenje, npr. **španjolèt/španjulèt** uz redovito **cigarèt**), kao i one koje su tipičnije za mlađe generacije. Osim osnovnih etnika i ktetika koji će biti natuknice, ranije popisani toponimi (Gilić 2004) i osobna imena neće se izdvajati u natuknice, ali mogu biti zastupljeni u oprimjerenjima. No, pritom se ne teži konačnosti, ni apsolutnoj potpunosti (Zubčić 1998: 425).

Na lijevoj će se strani članka masnim slovima unositi natuknica ili lema, odnosno riječ koja se objašnjava u rječniku. U **promjenjivih riječi čini ju kanonski oblik** (u imenica, pridjeva, zamjenica, brojeva N jd., ovisno o vrsti i kategorija m. r., u imenica koje su pluralia tantum N mn., u glagola infinitivi), a u nepromjenjivih riječi jedini oblik. Kada kanonskoga oblika nema u govoru, bilježe se svi potvrđeni oblici (npr. **grën, grěš, grě...**). Gramatičke odrednice donose se kraticama za pojedinu vrstu riječi, kategorije i oblike koji su razlikovni, bitni za paradigmu (ovisno o fonološkoj razlici osnove ili naglasnomu tipu kojemu riječ pripada).

Gramatička odrednica za imenice bit će *m | ž | s*, a uz imenice koje se rabe samo u množini, nakon oznake roda stajat će oznaka *mn*. U imenica sa stalnim mjestom naglasaka na osnovi bilježit će se G jd. kada je naglasak u tom padežu različit od naglasaka u N jd., npr. **tovār, m. Gjd. tovàra**. Uz imenice ž. r. *i*-deklinacije, pisat će se uvijek i G jd. u kojem se očituje pripadnost sklonidbi. U naglasnom tipu *b* imenica m. r. koje završavanju na konsonant bilježit će se i G jd. jer je naglasak na nastavku u svim padežima izuzev u N(A)V jd., npr. **pòp, m. Gjd. popà**. U imenica ž. r. naglasnoga tipa *b* naglasak je na nastavku osim u V jd. i GV mn., pa se G jd. neće izdvajati, npr. **ženà, ž.** Jednako će se postupiti kada je riječ o imenicama s. r. tipa *b* jer se u kostrenskom govoru u tih imenica naglasak nalazi na nastavku u svim padežima osim u GLI mn. (Zubčić 2006: 244), npr. **čelò, s.** S obzirom na to da je iz literature poznata pripadnost govora Kostrene sjeverozapadnočakavskim govorima koji u imenica m. r. naglasnoga tipa *c* mogu imati naglasak na osnovi u L jd. (Zubčić 2006: 207), npr. **grād, va grādu**, u takvih će se imenica unositi G mn. kao reprezentant množinskih oblika u kojih može biti zadržan naglasak na nastavku.

U imenica ž. r. toga tipa uz N jd. pisat će se i A jd. (npr. **vodã**, *Ajd.* **vòdu**), a uz imenice s. r. samo G jd. kada je osnova izmijenjena jer je u literaturi zabilježeno da imenice toga tipa u množinskim oblicima imaju analoški pomak na prvi vokal osnove, odnosno da su prešle u naglasni tip *a* (Zubčić 2006: 256), npr. **vrême**, s. *Gjd.* **vrěmena**. Usto će se bilježiti i neki drugi oblici kada dolazi do fonoloških ili morfonoloških mijena, npr. *nepostojanog -a*: **bàlavac**, *m. Gjd.* **bàlavca**; **daskã**, ž. *Gmn.* **dasãk**; **staklò**, s. *Gmn.* **stakãl**.

Uz pridjeve će se donositi i odrednica kategorije određenosti/neodređenosti, a kada se ta razlika u pridjeva ne ovjerava ili je nema (kao u posvojnih pridjeva), pisat će se samo *pridj.* Ako se osnova mijenja, bilježit će se N jd. svih triju rodova, a kada je neizmijenjena, uz N jd. m. r. pisat će se u zagrada-ma nastavci (-**a**, -**o**) za N jd. m. i s. r., npr. **pàmetan**, **pàmetna**, **pàmetno**, *pridj. neodr.*; **pàmetni** (-**a**, -**o**), *pridj. odr.*, a unosit će se i komparativ kada je ovjeren. U pridjeva i u priloga sa supletivnim osnovama komparativ će se uključiti kao natuknica, a uputit će se na pozitiv, npr. **bòlji** (-**a**, -**e**), *pridj.* bolji (*komp. v. dobrì*); **bòlje**, *pril.* bolje (*komp. v. dobrò*).

Oblici predviđeni za pridjeve, bilježit će se i uz pridjevske zamjenice i redne brojeve. Uz lične zamjenice i zamjenicu ča pisat će se i neki drugi oblici.

Uz infinitive glagola donijet će se oznaka vida te 2. l. jd. i 3. l. mn. prezenta kada glagol ima sva lica, a nepotpuni će glagoli predstavljati zasebne natuknice i uz infinitiv će stajati 3. l. jd. (npr. **cvetãt**) (Tafra 1994: 308). Glagoli koji su i refleksivni i nerefleksivni bit će u istoj natuknici, a oblik *se* pisat će se u kosim zagrada-ma, osim kada je glagolima značenje sasvim različito, npr. **držãt** ‘držati’ i **držãt se** ‘držati se’. Kao zasebne natuknice unosit će se i glagolski pridjevi trpni koji su prošli proces leksikalizacije, npr. **blãtan** (**blãtna**, **blãtno**), *pridj. neodr.*

S desne strane natukničkoga članka bit će standardni ekvivalent ili opisna definicija kada ekvivalent u standardnim rječnicima nije zabilježen. Ako je riječ višeznačna, svako se značenje navodi pod novim brojem, npr. **kokodakãt**, *gl. nesvrš.* **1.** kokodakati; **2.** *pren.* mnogo i glasno besmisleno govoriti. Uz pojedine natuknice kojima se imenuje biljni ili životinjski svijet nakon hrvatskih se naziva radi preciznosti donose i latinski nazivi, npr. **bãgrem**, *m.* bagrem, akacija (*Robinia pseudoacacia*). Nakon značenja slijedit će oprimjerenje – kontekst u kojem je ovjerena natuknica (preporučljivo koji drugi, a ne kanonski oblik, npr. uz **kafě**, s. kava *Ocedì mi z oně kògume slêd kafã.*), a kada je potvr-

đeno više značenja, svako će značenje biti potkrijepljeno svojom egzemplifikacijom.

Fonetske, fonološke i tvorbene istoznačne inačice bilježit će se pod istom i abecednim redom prvom natuknicom (koja ne mora nužno biti i češća ili starija), npr. **badàva/badàve**, *pril.* **1.** bez učinka, uzalud (*Badàva/badàve je sàd govorìt kad je sè šlò màter ženìt.*); **2.** bez nagrade ili naplate, besplatno (*Sè je dèlal badàva/badàve.*). U slučaju da se inačice razlikuju prvim fonemom, unosit će se pod početnim slovom abecednim redom, a uz svoju će inačicu stajati u zagradi s oznakom *isto*, npr. **sufit**, *m.* (isto: **šufit**). Različite riječi istoga značenja (sinonimi) bit će upućene jedna na drugu, npr. **tovâr**, *m.* (isto: **màgarac**).

Podvrste će se onoga što imenica znači i drugi primjeri nastali sintagmatizacijom uključiti u istu natuknicu, npr. **belo kafè** uz **kafè** (Tafra 1994: 302–303), dok će vezane leksičke skupine koje su prošle proces leksikalizacije (npr. **Vèli petàk**) i višerječne gramatičke jedinice (složene zamjenice, veznici i sl., npr. **čà tô**, *zamj.* ‘štogod, bilo što’) predstavljati zasebne natuknice. Kada je utvrđen značenjski odmak, riječ nastala leksikalizacijom bit će uvrštena kao nova natuknica (npr. **pozìme**, *pril.*).

Dvije ili više različitih riječi koje imaju isti označilac (homonimi) bit će unesene kao zasebne natuknice, a uz njih će stajati eksponent (npr. **bànak**¹, *m.* sprud; **banak**², *m.* **1.** pult, tezga u trgovini ili na tržnici; **2.** radni stol; **3.** klupa u crkvi). Riječi će jednakoga izraza koje pripadaju različitim vrstama riječi, npr. **pòkle**, *prij.* i **pòkle**, *pril.*, također biti uključene kao zasebne natuknice.

Frazemi će se akcentuirati, odredit će im se značenje, a unosit će se uz natuknicu kojoj je izraz podudaran ključnoj riječi frazema (Zubčić 1998: 428) i grupirati se prema morfološkom načelu: uz prvu imenicu unutar frazema, prvu imeničku riječ, prvi glagol (glavni), prvi prilog (npr. uz **glavà** u značenju ‘glava, kao dio tijela’ uvrstit će se frazem **glavà je va tórbe komu**). Kada je neka sastavnica frazema sinonimna, frazem će se donijeti pod najčešćim sinonimom, a inačice će biti odijeljene oblim zagradama unutar iste natuknice, npr. **vrâg** i **àntikrist** u: **ko da vrâga (àntikrista) nòsi va sebè**.

Literatura

- Belić, A. 1912. Izvještaj Državnom Savetu o dijalektološkim ekskurzijama. *Godišnjak Srpske akademije nauka*, 25, 353–386.
- Crnić, M. i Nežić, I. 2011. Sintaksa padeža u govoru Kostrene. *Život, kultura i povijest Kostrene. Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 4*, 171–183.
- Filipi, G. i Milovan, V. 2013. Roverski rječnik (Ogledno slovo – K). *Croatica et Slavica Iadertina*, IX/II, 365–411.
- Gilić, S. 2004. *Kostrenska toponimija*. Kostrena: Katedra Čakavskoga sabora Kostrena.
- Gilić, S. 2005. Tvorba kostrenskih toponima. *Život, kultura i povijest Kostrene, Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 1*, 119–138.
- Kapović, M., Paškvan B., Spicijarić Paškvan, N. 2011. Prilozi izučavanju kostrenske toponimije. *Život, kultura i povijest Kostrene, Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 4*, 143–170.
- Langston, K. 2006. *Čakavian Prosody, The accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington.
- Lukežić, I. 1994. Teorijske i metodološke pretpostavke za izradbu rječnika grobničkog govora. *Grobnički zbornik 3*, 64–70.
- Lukežić, I. 1996. *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- Lukežić, I. 1998. Izvješće o početku izrade Rječnika grobničkoga govora. *Grobnički zbornik 5*, 419–423.
- Lukežić, I. i Zubčić, S. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- Spicijarić Paškvan, N. 2016. Kostrenska kuhinja – status romanizama. *Život, kultura i povijest Kostrene, Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 6*, 103–124.
- Tafra, B. 1944. Gramatički kriteriji za rječničku natuknicu. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, 299–312.
- Vranić, S. 2005a. Iz kostrenske frazeologije. *Život, kultura i povijest Kostrene. Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 1*, 139–152.
- Vranić, S. 2005b. *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*. Rijeka: Filozofski fakultet.
- Vranić, S. 2007. Kostrenska čakavština u pjesmama Katje Šepić Usmiani. *Život, kultura i povijest Kostrene. Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena 2*, 141–154.
- Vranić, S. 2016a. O odnosu infinitiva i prezenta glagola u govoru Kostrene. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 20, 209–224.

- Vranić, S. 2016b. Naglasni tipovi pridjeva u kostrenskom govoru. *Zbornik Šesti Hrvatski slavistički kongres*, 413–420.
- Vranić, S. i Oštarić, I. 2016. *Rječnik govora Novalje na otoku Pagu*. Novalja –Rijeka: Grad Novalja – Ogranak Matice hrvatske u Novalji – Filozofski fakultet u Rijeci.
- Vranić, S. 2017. Morfologija pridjeva u govoru Kostrene, *Definitely perfect, Festschrift for Janneke Kalsbeek*. Amsterdam: Pegasus Oost-Europese Studies 29, Uitgeverij Pegasus, 707–720.
- Zubčić, S. 1998. Izvješće o radu na Grobničkom rječniku. *Grobnički zbornik* 5, 425–429.
- Zubčić, S. 2006. *Akcentatski tipovi imenica i glagola u sjeverozapadnim čakavskim govorima (sinkronijski i dijakronijski aspekt)*. Doktorska disertacija u rukopisu. Rijeka.
- Zubčić, S. 2007. Akcentatske značajke kostrenskoga govora. *Život, kultura i povijest Kostrene. Zbornik Katedre Čakavskoga sabora Kostrena* 2, 155–167.
- Zubčić, S. 2017. Neocirkumfleks u čakavskim govorima. Filozofski fakultet Rijeka: Rijeka. <http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2017/04/Sanja-Zubcic-Neocirkumfleks-u-cakavskom-narjecju.pdf>
- Zubčić, S. i Sanković, I. 2008. Akcentatski tipovi pridjeva u mjesnome govoru Trtna. *Fluminensia*, 20, 2, 51–62.

SUMMARY

Principles to be used in the compilation of the Dictionary of the Dialect of Kostrena

In this paper we present the lexicographic principles and procedures, which are based on, to a great extent congruous, lexicographic principles and methodologies used in two dictionaries of Čakavian speeches – those of Grobnik and Novalja, that will be used in the process of compilation of the Dictionary of the Dialect of Kostrena. The research for the Dictionary began at the initiative of the Katedra Čakavskoga sabora Kostrene.

Key words: vernaculars of Kostrena, dictionary, lexicographic principles and procedures